

ГАНС БЕНДЕР ВЕЧІРНЯ ЗАГРАВА, ВРАНІШНЯ ЗАГРАВА

Оповідання

З німецької переклав Андрій Євса

Про мого батька говорять, що йому не сидиться на місці. У нього швидка хода. Він не може довго бути в кімнаті, сидіти за столом. Під час сімейних свят, хрестин, першого причастя* чи весілля, від супу до солодкої страви батько встає три-чотири рази, щоб щось зробити або, не попросивши пробачення, кудись іде й повертається, коли всі вже збираються розходитися.

Свиней, корів і телят батько купує сам. Отже, він має причину щопонеділка їздити на ринок худоби до Мангейма, а іншими робочими днями – в села гористого місцевості Крайгауер. Зазвичай він зупиняється на півгодини в готелі випити одну-дві склянки вина й перекинутись словом з давно знайомими господарем та його дружиною. З ними він почувається як удома.

Виїжджає батько труським легким візком темно-коричневого кольору з великими колесами. Від передка по боках у ньому прилаштовані дві лавки для сидіння. При потребі замість них можна поставити дерев'яну клітку, в якій вміщається щонайменше три свині. У візок впрягаються дві молоді гніді кобили, Лотта й Ліза, що можуть підтюпцем тягти його туди, куди батькові забажається.

Іноді батько бере в ці поїздки й мене. Коли він із селянином ідуть до хліва, я залишаюся сидіти на передку й міцно тримаю віжки. Буває, що вони торгуються – голосно кричать, лаються, і мені стає за батька соромно. Якщо сторгуватись не вдалося, батько й далі лається – називає селянина душогубом, шахраєм... Навіть коні потерпають від його гніву. Він лупцює їх по крижах батоном, і вони з переляку стають диби. Їх потім важко буває заспокоїти.

– Досить займатися худобою, – сказав батько, коли ми одного дня в кінці березня по дорозі до гористого Крайгауера доїхали до Штайнсфурту. – Сьогодні ми відвідаємо мого товариша по зброї, Каліяна. Він мешкає неподалік звідси. Каліян буде радий. Ми служили разом у кавалерії.

Березневі дні в гористому Крайгауері – чудові. Сніг розтав уже в кінці лютого. Поля озимих чергуються зі щойно зораними. На пагорбах – зелені й чорні смуги.

Ліси ще голі, лише на узліссях, під сухими травами, можна побачити зелене листя кислиці й кульбаби. У піднебесі повсякчас кружляє шуліка. З розпростертими крилами він завмирає на місці, а, побачивши мишу, каменем падає до землі. На мені зимове пальто з візерунком ялинкою й темно-синя плетена шапочка. Сонце гріє обличчя й руки.

Ми їдемо до села, в якому живе батьків товариш по зброї. Дома застаємо лише його дружину. Стоячи у дверях і витираючи фартухом руки, вона каже:

– Дуже жаль, але Каліян із самого ранку в полі.

– Нічого, – говорить батько, – відвідаємо його в полі.

Ми проїхали вказаною нам жінкою дорогою, з'їхали з головної, трохи протряслись польовою і невдовзі побачили за пагорбом селянина. Він ішов за плугом, що його тягли два рябі воли. Голуби й ворони підбирали у борозні хробаків.

– Це Каліян, – говорить батько. Він передає мені віжки і йде до орача, який, зупинившись, дивиться на нього. Вони потиснули один одному руки, й батько поплескав товариша по плечу. Після короткої розмови з ним батько, повернувшись назад, говорить:

– На сьогодні Каліян закінчує роботу. Ми залишаємось обідати.

Ми сидимо в будинку батькового товариша по зброї. У кімнаті з низькою стелею – шафа, настінний годинник, картина в позолоченій рамі: Святий Йосип – тесля, а за верстаком – молодий Христос. На циферблаті годинника хвилинна стрілка закриває годинну, і механізм б'є дванадцять. Господар сідає в кінець столу. З бородою він виглядає старшим за мого батька. Рукава його смугастої сорочки підкочені. На лівому передпліччі видно грубий шрам. Дружина батькового товариша входить із трьома дівчатками. Найменшу вона тримає на руках, дві інші липнуть до її боків, ніби бояться гостей.

– Це Анна, це Тереза, – говорить жінка, показуючи на дівчаток. – А це Люція, наша пустунка.

Вона тісніше пригортає до себе найменшу.

– Гарне ім'я, – говорить мій батько.

Дівчатка сідають на ослін біля вікна і беруть маленьку Люцію в середину.

Ми з батьком займаємо стільці навпроти.

– У мене три хлопчики й дівчинка, – говорить батько. – Я взяв із собою наймолодшого й найслухнянішого.

– Нам би теж не завадило мати хлопчика – помічника в полі й дома, – говорить батьків товариш. – Але, як кажуть, ще не вечір.

Батько сміється й дивиться на дружину товариша. Вона якраз принесла з кухні на тачі кров'яну й ліверну ковбасу.

– У листопаді ми зарізали дві свині. Всього цього маємо досить.

Потім жінка приносить миску квашеної капусти, миску картопляного пюре, наповняє рожевим вином схожі на римські кубки келихи й говорить:

– Пригощайтесь!

– Смачно, – говорить мій батько. – Дуже смачно, краще ніж дома.

– Ваше здоров'я! – говорить батьків товариш.

– Ваше здоров'я! – говорить батько.

Вони цокаються келихами.

За їжею батько і його бойовий товариш згадують пережите. Вони говорять: Ескадрон... Полк... Дивізія... На лісопильні... Ялицевий ліс... У Білорусії... Під Мінськом. Батьків товариш розповідає довгу історію: лейтенант, молодчина... А унтер-офіцер Шмідт..., якщо я знову його зустріну... Вони вживають слова, яких я не розумію: рапорт... запас... етап... біуак.

Я вже наївся. Маленька Люція копирсається у манній каші, якої ще більше, ніж півтарілки. Люція засовує до рота ложку й дивиться на мене. Я кривляюся, надуваю щоки, закочую очі, дивлюсь на кінчик свого носа. Люція штовхає своїх сестер, і вони теж дивляться на мене й усміхаються.

Батьків товариш розповідає, як він був поранений.

– Росіянин кинув гранату. Вибух! Але страху не було. Спочатку, коли з рани потекла кров, було боляче.

– Тобі повезло, – говорить мій батько. – Нам усім, хто повернувся додому, повезло. Більше повезло, ніж думали.

– У Кенігсберзі мені сподобалося, – говорить батьків товариш. – Гарне місто. Там я із забинтованою рукою міг гуляти.

– Ніяким героєм я не був, – говорить мій батько. – І ніколи не хотів ним бути. Героям ставлять пам'ятники біля кірхи. А ще імператорам і багачам. Мені на це наплювати.

Старша з дівчаток, Анна, позіхає, не прикриваючи рота рукою. Господиня починає відносити посуд до кухні. Господар дістає з висувного ящика шафи коробку сигар, відкриває її й подає моєму батькові.

– Суматра, – говорить він. – Я приборігаю їх для особливих випадків. Сьогодні – особливий випадок. Ще б пак!

Батько з товаришем запалюють свої сигари. Дівчатка встають. Маленька Люція обходить навколо столу й зупиняється переді мною. Я піднімаю її, саджаю собі на коліна й пригортаю до себе. Їй подобається. Її мати бачить це й вигукує:

– Гляньте! Мала вже заграє з хлопцем!

Батько з товаришем дивляться на нас і сміються.

Я виходжу з дівчатками у двір. У що нам гратися? Танцювати вони ще не вміють. Анна приносить м'яча. Вони з Терезою б'ють ним об стіну сараю і говорять при цьому незнайомі мені лічилочки. Їм хочеться показати мені, які вони спритні. Поки м'яч летить, Анна встигає тричі поплескати в долоні й перехопити його. Тереза кидає м'яч з-під коліна й відбиває його плечем або головою. Я саджаю малу Люцію на плечі й біжу з нею риссю навколо купи гною, начебто я конячка.

– Вона простудиться, – говорить мати й забирає в мене Люцію.

Люція голосно плаче.

Нудьга. Батько все не виходить. Я заходжу до кімнати. Вони з товаришем ще розмовляють, але я не розумію про що. Я знову йду у двір. Анни й Терези у дворі немає. Лотта й Ліза стоять у стайні разом з коровами, їдять сіно. Вони повертають до мене голови, ніби запитуючи, коли поїдемо. Я йду сільською вулицею, але через три будинки село закінчується. Я знову повертаюся до кімнати й стаю за стільцем батька. У кімнаті висить дим від сигар. Дим ятрить мої очі. Я смикаю батька за куртку.

– Не будь таким нетерплячим, – говорить він. – Незабаром поїдемо.

Ми поїхали лише в другій половині дня. Батько втомився. Він випив більше, ніж звичайно. Голова його хилиться вперед. Коней він не поганяє. Дорогу в гористий Крайгауер вони знають. Доїхали до Штайнсфурта. Видно рицарський замок і високу вежу. Сонце сідає не як червоний м'яч, як в інші дні. Червона стіна серпанку й баранців хмар ніби величезне багаття, що горить десь там, де гористий Крайгауер переходить у долину Рейну. Я говорю те, що часто чув: Abendrot, trocken Brot.**

– А ти знаєш прикмету про ранкову заграву? – запитує батько.

– Morgenrot, nasses Brot, *** – говорю я.

Селяни радіють, коли йде дощ. Батько говорить сам до себе:

– Morgenrot, leuchtest mir zum frühen Tod? Bald wird die Trompete blasen, dann muß ich mein Leben lassen, ich und mancher Kamerad.****

Я ніколи раніше не чув, щоб батько говорив так урочисто. Він сказав:

– Під час війни ми співали цю кавалерійську пісню, коли розміщалися біваком. Її грав полковий оркестр, а коли ховали солдата, її грала труба.

Батько помовчав, ніби знову згадуючи пережите, потім додав:

– Ви не повинні переживати ніякої війни, коли виростете! Як я і Каляян. Ні, вам я цього не бажаю!

Сутеніло. Похолодало. Я засовую руки в кишені пальта.

Батько зробив ще одну зупинку. Він засвітив дві карбідні лампи у закріплених на передку, праворуч і ліворуч, гніздах із латуні. У селах стоїть тиша і лише прив'язані біля своїх будок собаки гавкають, коли ми проїжджаємо. Селяни скінчили роботу в полі й на обійсті. У вікнах будинків світиться, і з високого передка можна часом бачити родину, що сидить за столом, вечеряє. Ми під'їжджаємо до Айхтершайма. Дорога йде понад струмком. Пахне туманом. Коні біжать швидше, без понукання. Батько каже, що вони поспішають додому. Ми з батьком теж.

Примітки:

* Перше причастя (Erstkommunion (нім.) – таїнство (у католицькій церкві): діти 7–9 років в урочистій обстановці причащаються хлібом і вином. Після урочистої церковної церемонії в першу неділю після Великодня улаштовується спільний сніданок або обід, а також сімейне свято із врученням подарунків.

** Abendrot, trocken Brot. (Нім. Прикмета. «Вечірня заграва – сухий хліб».)

Означає: Червоне сонце звечора – ранком дощу не буде.

*** Morgenrot, nasses Brot. (Нім. Прикмета. «Вранішня заграва – мокрий хліб».)

Означає: Червоне сонце ранком – буде дощ.)

**** Morgenrot, leuchtest mir zum frühen Tod? Bald wird die Trompete blasen, dann muß ich mein Leben lassen, ich und mancher Kamerad.

Світиш мені близьку смерть, заграво? Скоро сурма почне грати,

Тоді мушу я своє життя віддати. Я і не один товариш мій.